

Tilastokeskus

SYYTTÄJÄN
TEONKUVAUSAINEISTO –
TÖRKEÄT PAHOINPITELYT,
RAISKAUKSET JA
TÖRKEÄT PETOKSET

Tekijä:

Mika Leppäniemi

Kansikuva: Shutterstock

Kannen suunnittelu: Riikka Turunen

Taitto: Riikka Turunen

Tietoja lainattaessa lähteenä on mainittava Tilastokeskus.

© 2020 Tilastokeskus

ISSN 2323–1998

= Työpaperi

ISBN 978–952–244–665–7 (pdf)

Helsinki 2020

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Törkeä pahoinpitely	6
2.1 Lainsäädännöllinen tausta.....	6
2.2 Tekoväline ja tekotapa.....	9
2.3 Vammat.....	10
2.4 Törkeän pahoinpitelyn suhde tappoon.....	12
2.5 Vamma-alue.....	12
2.6 Uhrin sukupuoli.....	15
2.7 Tekijöiden lukumäärä.....	16
2.8 Erytishuomioita törkeistä pahoinpitelyistä.....	17
3 Raiskaus ja törkeä raiskaus	18
3.1 Lainsäädännöllinen tausta.....	18
3.2 Analysoitaviksi valitut muuttajat.....	20
3.3 Uhrin sukupuoli.....	21
3.4 Tekopaikka.....	22
3.5 Tekijän ja uhrin välinen suhde.....	23
3.6 Päihtyneet ja nukkuvat uhrin.....	24
3.7 Tekijöiden lukumäärä.....	26
3.8 Väkivallan käyttö.....	27
4 Törkeä petos	28
4.1 Lainsäädännöllinen tausta.....	28
4.2 Analysoitavat muuttajat.....	30
4.3 Asianomistajat.....	31
4.4 Petostyyppi.....	32
4.5 Aiheutettu taloudellinen vahinko.....	34
4.6 Osatekojen lukumäärä.....	36
5 Yhteenveto	40

1 Johdanto

Tilastokeskukselle toimitettava syytetyt, tuomitut ja rangaistukset -aineisto sisältää kaikki Suomessa vuonna 2019 käräjäoikeuksissa käsitellyt rikokset. Aineisto on tuotu Rikostuomiosovelluksesta (Ritu), joka on osa oikeushallinnon valtakunnallisen tietojärjestelmän ratkaisu- ja päätösilmoitusjärjestelmää ja sitä käytetään yleisten tuomioistuinten tuomion tuottamisessa ja ratkaisutilojen jakelussa täytäntöönpano- ja rekisteriviranomaisille. Aineistosta löytyy kattavasti tiedot tekijästä, rikosentekopaikkakunnasta ja -ajasta, mutta asianomistajista eli uhrista ei ole juuri mitään tietoa saatavilla. Samoin erilaisten tekovälineiden ja -tapojen suhteen ei aineistosta löydy valmiiksi tarkempaa tietoa. Vuoden 2019 aineistossa on tällä kertaa mukana myös syyttäjän teonkuvaus, jota tässä selvitystyössä analysoidaan ja arvioidaan tilastoinnin kannalta.

Selvitystyössä tavoitteena on syytetyt, tuomitut ja rangaistukset 2019 -aineistosta syyttäjän teonkuvauksia analysoimalla selvittää, miten tarkasti erilaisia rikosta kuvaavia uusia muuttujia aineistosta voidaan poimia tilastointia varten. Erityisesti rikoksen uhri-tietoon liittyvät tosiseikat ovat tarkastelun kohteena. Lisäksi tiettyjen rikosten erityistapauksia pidetään silmällä, kuten jäljempänä luetellaan esimerkiksi törkeiden pahoinpitelyjen osalta. Selvitystyössä tarkasteluun valittiin törkeät pahoinpitelyt, raiskaukset – mukaan luettuna törkeät raiskaukset, mutta poisluettuna törkeät lapsenraiskaukset – ja törkeät petokset. Analysoitavissa törkeissä pahoinpitelyissä kyseiset rikokset ovat olleet päärikoksia eli juttujen tuomioistuimessa käsiteltävistä rikoksista vakavimpia.

Analysoitavana ovat vain tapaukset, joissa syytetylle on annettu langettava päätös asiassa, eli syyte on hyväksytty ja tekijälle on annettu langettava tuomio. Tällä saadaan tosiasiallisesti rajattua analysoitavaa aineistoa luotettavammaksi, sillä syyttäjän teonkuvauksen tiedot ovat täten ainakin pääasiallisesti tulleet näytetyksi toteen oikeudenkäynnissä. Tästä rajatusta aineistosta on analysoitu jokainen tapaus erikseen kaikkien kolmen rikoksen osalta. Huomioitavaa on, ettei tämän raportin luvut ole siten suoraan vertailukelpoisia virallisen tilaston syytetyt, tuomitut ja rangaistukset lukujen kanssa. Tässä esitetyt tiedot on tuotettu eri aineistosta, eikä aineistoon ole sovellettu tilastollisia validointeja ja muokkauksia.

Aineistossa perusmuotoisten massaluontoisten tapauksien osalta syyttäjän teonkuvaukset ovat usein hyvin pelkistettyjä rikosten yksinkertaisuuden

vuoksi. Ei olisi kovin hedelmällistä analysoida perusmuotoisista rikoksista ns. luurankosyytteitä, joissa on käytännössä vain kirjoitettu auki sovelletavan rikoslain lainkohdan sisältö. Tällä tavoin osa perusmuotoisista rikoksista rajautuu ulkopuolelle niiden sisältämän relevantin informaation puutteiden vuoksi. Perusmuotoisten raiskausrikosten suhteen teonkuvaus on usein pidempi ja tarkempi raiskauksen moninaisten tekotapojen vuoksi ja erilaisten kontekstuaalisten seikkojen vaikuttaessa arviointiin.

Törkeiksi kvalifioitujen rikosten osalta on usein kyse juridisesti ja tosiasiallisesti vakavammista ja laajemmista rikoksista ja kokonaisuuksista, jonka vuoksi niiden analysointi osoittautui mielekkäämmäksi. Törkeiden rikosten osalta lainkohdissa on usein lueteltu eri tekotapoja eli kvalifiointiperusteita, jotka täyttävät törkeän tekemuodon tunnusmerkistön, jonka lisäksi rikosta on kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeänä. Tästä syystä syyttäjän teonkuvaukset ovat törkeissä tekemuodoissa perusmuotoisia rikoksia yksityiskohtaisempia, sillä syyttäjän tulee osoittaa tapauksen toiseikaston perusteella tehdyn rikoksen täyttävän tuon törkeän tekemuodon tunnusmerkistön. Syyttäjän teonkuvauksen perimmäinen tarkoitus oikeudenkäynnissä on antaa esikuva syyttäjän näkökulmasta tapahtumien kulusta oikeudenkäynnin alussa, mitä käsitellään tarkemmin oikeudenkäynnin edetessä. Pidempi ja tarkempi selostus tapahtumista syyttäjän näkökulmasta selviää vasta myöhemmässä vaiheessa.

Syyttäjä voi ajaa periaatteessa kolmea vaihtoehtoista syytettä tapauksessa. Syyttäjä voi ensisijaisena syytteenä ajaa tapausta törkeän tekemuodon perusteella ja toissijaisena perusmuotoista, tai esimerkiksi henkilöä kohti – mutta osumatta – ampumista tapon yrityksenä ja toissijaisesti vaaran aiheuttamisena. Kolmatta syytettä kutsutaan viimesijaiseksi syytteeksi, joka on harvemmin käytetty. Tuomioistuimien on syytesidonnaisuuden vuoksi sidottu syyttäjän teonkuvaukseen, eikä voi tuomita rikoksesta, joka ei ilme teonkuvauksesta.

Varsinaista tuomiolauselmaa, jossa olisi tuomioistuimen lopullinen näkemys ja arviointi tapahtumista, ei ole saatavilla. Tästä huolimatta langetettujen tuomioiden teonkuvauksesta on mahdollista poimia erilaisia muutujia, joita voidaan hyödyntää tilastoinnissa.

2 Törkeä pahoinpitely

Vuonna 2019 törkeistä pahoinpitelyistä langetettiin ensisijaisina rikoksina tuomioita 415 henkilölle 359 tapauksessa. Osassa tapauksista oli siis useampi tekijä ja yksi uhri. Tässä selvityksessä otettiin tarkasteluun kaikki 359 tapausta. Poimittaviksi muuttujiksi törkeiden pahoinpitelyiden osalta valittiin käytetty tekoväline/-tapa, aiheutuneet vammat, vamma-alue kehosta, mihin väkivalta on kohdistunut, tekijöiden lukumäärä sekä uhrin sukupuoli. Lisäksi osasta tapauksista, joissa oli erikseen mainintaa tekijän ja uhrin keskinäisestä suhteesta, otettiin tämä suhde tarkasteluun. Huomioitavaa kuitenkin on, että mainintaa tekijän ja uhrin suhteesta oli vain harvoissa tapauksissa ja ne yleensä liittyivät tekijän ja uhrin väliseen perhesuhteeseen.

Tekopaikan osalta syyttäjän teonkuvauksissa harvemmin mainitaan teko- paikkaa, vaikkakin usein asiayhteyden perusteella voi epäillä suuren osan tapahtuneen yksityisasunnossa tai vähintään kotirauhan suojaamassa paikassa. Tulkinnan epävarmuuden vuoksi teko- paikkaa ei otettu erikseen tarkasteluun.

2.1 Lainsäädännöllinen tausta

Törkeä pahoinpitely on rikoslain 21 luvussa muiden henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten kanssa. Nykyisen sanamuotonsa törkeä pahoinpitely sai vuonna 1995, joskin silloin minimirangaistus oli vielä puoli vuotta vankeutta.¹ Minimirangaistus korotettiin yhteen vuoteen vankeutta vuonna 2001.² Törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistö perustuu perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistöön, josta säädetään 21 luvun 5 §:ssä ja kuuluu kokonaisuudessaan:

”Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava”

Törkeästä pahoinpitelystä puolestaan säädetään 6 §:ssä seuraavasti:

¹ HE 94/1993 vp

² HE 213/2000 vp

”Jos pahoinpitelyssä

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikos tehdään erityisen raa’alla tai julmalla tavalla tai
- 3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomittava törkeästä pahoinpitelystä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

Törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön voi siis täyttää 6 §:n 1 momentin mukaan kolmella vaihtoehdoisella tavalla, joista jo yhden täyttyminen yhdessä törkeäksi arvioitun kokonaisarvostelun kanssa täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön.

1 momentin 1 kohdan mukaisen vaikean ruumiinvamman, sairauden tai hengenvaarallisen tilan voi aiheuttaa erilaisilla fyysisillä vammoilla. Syyttäjän teonkuvausaineistossa tällaisiksi on arvioitu muun muassa erinäiset aivovammat, vakavammat hammasvauriot, suuret arvet esim. kasvoissa, hermovauriot, liikkumisrajoituksia aiheuttavat vammat ja esimerkiksi rintaan puukotuksesta aiheutuva ilmarinta. Tyhjentävää listaa 1 kohdan vammoille ei ole. Tunnusmerkistön voisi periaatteessa täyttää esimerkiksi vakavan tartuntataudin, kuten HI-viruksen tahallinen tartuttaminen toiseen, joka oli korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2015:84 käsiteltävänä. Tapauksessa korkein oikeus päätyi kuitenkin hylkäämään syytteen törkeän pahoinpitelyn yrityksestä, sillä tartunnan aiheuttaminen oli niin epätodennäköistä, ettei tahallisuus täyttynyt rikoksessa.

Tahallisuus jaetaan rikosoikeudessa tarkoitustahallisuuteen, varmuustahallisuuteen ja todennäköisyystahallisuuteen, joka toimii tahallisuuden alarajana. Tahallisuudesta säädetään rikoslain 3 luvun 6 §:ssä: ”Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.” Todennäköisyystahallisuus täyttyy, jos tekijä tekohetkellä mieltää tekonsa seurauksen toteutumisen todennäköisemmäksi kuin sen toteutumatta jää-

misen.³ Periaatteessa vaaditaan yli 50 prosentin todennäköisyyttä, joka ei kuitenkaan perustu tilastomatemattiseen laskelmaan, vaan arkiseen arviointiin tekijän näkökulmasta tekohetkellä. Esimerkiksi HI-viruksen tarttumisen riski suojaamattomassa emätinyhdynnässä on välillä 1-200 – 1-2000, jolloin HI-viruksen tahallinen tartuttaminen on erittäin epätodennäköistä.⁴ Aineistossa ei ollut yhtäkään tapausta, jossa olisi ollut kyse vakavien tartuntatautiin tartuttamisesta, vaan kaikki tapaukset käytännössä liittyivät pahoinpitelyn fyysisestä väkivallasta aiheutuneiden vammojen tulkintaan.

1 momentin 2 kohdan mukaan törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkki on pahoinpitelyn tekeminen erityisen raakalla tai julmalla tavalla. Erityisen raakaa ja julmaa väkivaltaa voi olla esimerkiksi täysin ylimitoitettun väkivallan kohdistaminen erityisesti pään alueelle, vaikkei 1 kohdan mukais- ta vaikeaa ruumiinvammaa tai hengenvaarallista tilaa aiheutettaisi. Tämä korostaa vuonna 1969 toteutettua irtautumista ns. seurausvastuuperiaatteesta törkeissä pahoinpitelyissä, jonka mukaan törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täytyminen oli sidoksissa aiheutuneeseen seuraukseen.⁵ Toisaalta esimerkiksi vakavan väkivallan kohdistaminen puolustuskyvyttö- mään uhriin (lapsi, nukkuva tai täysin yllätyksellinen voimakas väkivalta takaapäin) voivat täyttää tunnusmerkistön.

3 kohdan mukaan törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttää teko, jossa käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä. Teräaseita ovat mm. erilaiset puukot, pistimet, stiletit ja keittiöveitset. Niihin rinnastettavia hengenvaarallisia esineitä ovat nyrkkirauta, jousipatukka sekä erilaiset ketjusta, kaapelista, metal- liputkesta tai vaijerista valmistetut ja niihin rinnastettavat lyömäaseet.⁶ Korkeimman oikeuden mukaan kuitenkin yksinään puinen pesäpallo- maila tai vasara eivät ole lainkohdassa tarkoitettuja korostetun hengenvaa- rallisia esineitä.⁷ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö pesäpallomailalla tai vasaralla tehty teko voisi täyttää esimerkiksi 2 kohdan erityisen raakaa tai julmaa tekotapaa ja olla kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Sen lisäksi, mitä 1 momentin 1 – 3 kohdissa säädetään, tulee teko olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Näin ollen yksittäisten kvalifiointiperus- teiden täytyminen – esimerkiksi teräseen käyttö – ei sinänsä yksin tulisi

3 HE 44/2002 vp.

4 KKO 2015:84.

5 Lakivaliokunnan mietintö 111/1969, hallituksen esityksestä 68/1966 vp.

6 HE 66/1988 vp.

7 KKO 2009:79.

riittää kokonaisarvostelun törkeyden täyttämiseksi.⁸ Kokonaisarvostelussa voidaan ottaa huomioon erilaisia yksittäistapauksellisia ja kontekstuaalisia seikkoja, kuten pahoinpitelyn kesto, tekijöiden lukumäärä, erilaisten tekovälineiden määrä, tekijän ja uhrin välinen suhde (esimerkiksi vanhempilapsi -suhde), sekä tekopaikka (kotirauhan suojaamassa paikassa uhrin asunnossa, varsinkin, jos tunkeudutaan). Kokonaisarvosteluun vaikuttavia seikkoja ei ole myöskään tyhjentävästi lueteltu, vaan tarkoituksena on mahdollistaa erilaisten tapauskohtaisten rikokseen liittyvien asianhaarojen tulkinta, joiden avulla tapausta arvioidaan kokonaisuutena.

2.2 Tekoväline ja tekotapa

Vuoden 2019 359 törkeissä pahoinpitelyissä erilaisia teräaseiksi luokiteltavia välineitä käytettiin 63,5 prosentissa, eli reilusti yli puolessa kaikista tapauksista, kun taas varsinaista ampuma-asetta käytettiin vain 4 tapauksessa, kuten myös ilma-asetta. Näin ollen molempien osalta osuus kaikista tapauksista on vain n. 1,1 prosenttia. Kaasusumuttimia käytettiin n. 1,7 prosentissa tapauksista. Nyrkkirautaa käytettiin myös n. 1,7 prosentissa tapauksista, kun taas erilaisia metalliputkia ja -astaloita 5 prosentissa tapauksista.

Erilaisia mailoja, kuten pesäpallomailoja, golfmailoja ja jääkiekkomailoja käytettiin kymmenessä, eli 2,8 prosentissa tapauksia. Kuten edellä on todettu, ei korkeimman oikeuden mukaan mm. pesäpallomaila itsessään ole lainkohdassa tarkoitettu hengenvaarallinen väline. Erilaisten urheilumailojen osuus kaikista tekovälineistä onkin suhteellisen pieni törkeissä pahoinpitelyissä. Vasaraa käytettiin 8 tapauksessa, vaikkakaan näiden osalta pelkkä vasara tekovälineenä ei itsessään voi pesäpallomailan tapaan täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä korkeimman oikeuden ratkaisun 2009:79 mukaisesti.

Usein erilaisten terä- ja lyömäaseiden lisäksi käytetään nyrkinlyönnejä tai potkimista. Nyrkkejä ja potkimista käytettiin 146 ja 113 tapauksessa, joskin tulee siis huomata, että suurimmassa osassa tapauksia näiden lisäksi käytettiin muitakin tekovälineitä ja -tapoja. Tekotapana kuristaminen tapahtuu myös usein ilman apuvälineitä, joskin sen vaarallisuus riippuu paljolti kuristuksen kestosta ja voimakkuudesta. Kuristaminen kohdistuu myös herkälle alueelle, eli pään ja kaulan alueelle, joka lisää sen moitittavuutta. Kuristaminen oli 2019 verrattain yleinen tekotapana, sillä yksittäisistä tekovälineistä/-tavoista se oli neljänneksi yleisintä ja sitä tapahtui n. 10,6 prosentissa tapauksia.

⁸ HE 66/1988 vp.

Listattujen tekovälineiden lisäksi törkeissä pahoinpitelyissä käytettiin muitakin esineitä, joten tilasto ei ole tyhjentävä tekovälineiden osalta. Satunnaisten astaloiden, jotka eivät itsessään rinnastu hengenvaarallisiin esineisiin tai joita on vain muutama, tilastoiminen ei vaikuta relevantilta selvityksen tavoitteiden kannalta.

Taulukko 2.1 Tekovälineiden ja -tapojen osuus törkeissä pahoinpitelyissä 2019

Tekoväline/-tapa	Lukumäärä	%
Teräase	228	63,51
Nyrkki	146	40,67
Potkiminen	113	31,48
Kuristaminen	38	10,58
Metallialastalot	18	5,01
Mailat	10	2,79
Vasara	8	2,23
Nyrkkirauta	6	1,67
Kaasusumutin	6	1,67
Ampuma-ase	4	1,11
Ilma-ase	4	1,11

Lähde: Tilastokeskus

2.3 Vammat

Erilaisia lievempiä vammoja aiheutui lähes 63 prosentissa tapauksia. Näihin lukeutuivat mm. mustelmat, hematoomat, verenpurkaukumat, naarmut, nirhaumat, turvotus, ihorikot, kuhmut, ruhjeet, aristus ja haavaumat. Lievempiä vammoja oli suurimmassa osassa lueteltu tarpeen mukaan, joskin joissakin tapauksissa oli selvästi lueteltu vain vakavammat vammat. Tästä syystä lievempien vammojen todellinen osuus voi olla tilastoitua suurempi.

Viilto- tai pistohaavoja aiheutui 55,4 prosentissa tapauksia. Määrä ei ole suoraan verrannollinen teräaseiden käyttömäärään (228), sillä kaikissa tapauksissa teräaseella ei ehditty, kyetty tai muuten aiheutettu sen suurempaa vahinkoa.

Analyysissä käytettävien vuoden 2019 törkeiden pahoinpitelyjen 359 tapauksessa erilaisia vakavampia vammoja olivat esimerkiksi erilaiset kallon, nenän tai muut murtumat 23,4 prosentissa tapauksia. Hammas-, silmä- ja sisäelinvaurioita tapahtui 20 – 30 tapauksessa, kun taas erilaisia aivovaurioita, kuten aivotärähdys, aivoverenvuoto tai muita aivovaurioita aiheutui 8,9 prosentissa

tapauksia. Sisäelinvauriot eivät siis sisällä aivovaurioita, vaan ne tilastoitiin erikseen. Silmävammoiksi taas ei katsottu silmiä ympäröivän alueen vammoja, kuten mustaa silmää tai turvotusta, vaan itse silmään kohdistuvat vammat. Ilma- tai veririnta aiheutui – usein teräaseen piston seurauksena – n. 4,5 prosentissa tapauksia. Nämä katsotaan sillä tavalla hengenvaarallisiksi tiloiksi, jotka täyttävät RL 21:6 1 momentin 1 kohdan mukaisen tunnusmerkistön.

Taulukko 2.2 Törkeistä pahoinpitelyistä aiheutuneet vammat 2019

Aiheutuneet vammat	Lukumäärä	%
Lievemmät vammat	226	62,95
Viilto- tai pistohaavat	199	55,43
Murtumat	84	23,40
Aivovaurio	32	8,91
Tajunnanmenetykset	29	8,08
Sisäelinvaurio	28	7,80
Silmävamma	26	7,24
Hammasvaurio	21	5,85
Ilma- tai veririnta	16	4,46
Kuolema	8	2,23

Lähde: Tilastokeskus

Erilaisten haavojen tulkinta osoittautui melko hankalaksi, sillä haavojen koko ja tyyppi vaihtelivat suuresti. Teräaseen pistosta tai viillosta aiheutuneita haavoja tulkittiin teonkuvauksissa välillä vain haavoina, toisissa tapauksissa eriteltiin pisto- ja viiltohaavat. Viilto- ja/tai pistohaavoja aiheutui uhrille 199 tapauksessa, eli yli puolessa tapauksista. Analyysissä tehtiin alun perin ero pisto- ja viiltohaavojen välillä, mutta niiden tulkintojen suuren vaihtelevuuden vuoksi ei olisi mielekäästä eritellä niitä omiksi ryhmikseen. Näin ollen aineistosta ei voida luotettavasti tehdä eroa pisto- ja viiltohaavojen tai niiden vakavuuden suhteen, minkä vuoksi tähän tilastoon on yhdistetty kaikki viilto- ja pistohaavat samaksi kategoriaksi. Tilastossa ei voida myöskään ottaa huomioon pisto- ja viiltohaavojen kokojen ja vakavuuden eroja, sillä kehon kohta tai osa, johon teräseella lyödään, määrittää enemmän iskun hengenvaarallisuutta kuin itse haavan pituus tai syvyys. Toisaalta viiltohaavoiksi on laskettu niin 3 sentin kuin myös 20 sentin pituiset viiltohaavat, joten vaarallisuusarviointia ei voida senkään vuoksi tehdä pelkkien vammojen nimitysten perusteella.

2.4 Törkeän pahoinpitelyn suhde tappoon

359 törkeästä pahoinpitelystä kahdeksasta seurasi uhrin kuolema. Näissä tapauksissa syyttäjä oli nostanut ensisijaisen syytteen taposta ja toissijaisen syytteen törkeästä pahoinpitelystä sekä törkeästä kuolemantuottamuksesta. Tappo on rikos, joka vaatii tekijältä tahallisuutta. Kuten aiemmin todettiin, tahallisuuden alarajana toimii todennäköisyystahallisuus ja sen arvioinnissa arvioidaan tekijän näkökulmasta tekohetken tilannetta, mikä ei ole suora tilastomatemattinen laskelma. Tapon yritystä koskeneessa korkeimman oikeuden ns. ”venäläinen ruletti” -tapauksessa KKO 2013:82 käytettiin tapauksen erityisen poikkeuksellisuuden vuoksi tilastomatemattisen todennäköisyyden laskukaavaa. Kuusipaikkaisessa patruunaruudussa yhden patruunan ollessa paikoillaan, on rullaa sattumanvaraisesti pyöräytettäessä ja välittömästi ase laukaistaessa päätä kohti 1/6 todennäköisyys aiheuttaa uhrin kuolema. Kun tämä toteutettiin kahdesti, oli kuoleman aiheutuminen molemmilla kerroilla 1/6, jolloin seurauksen – eli uhrin kuoleman – aiheutuminen oli matemaattisesti selvästi epätodennäköisempää kuin seurauksen aiheutuminen.

Kuolemaan johtaneissa törkeissä pahoinpitelyissä syyttäjän ajaessa ensisijaisena syytteenä tappoa, oli tekijän täytynyt syyttäjän mukaan pitää tekonsa vähintään todennäköisenä seurauksena pahoinpitelystä aiheutuvaa uhrin kuolemaa. Kun langettava tuomio on tullut vain törkeästä pahoinpitelystä ja syyte tapon osalta on hylätty, ei tuomioistuin ole mitä ilmeisimmin pitänyt kuolemaa teon vähintään todennäköisenä seurauksena tekijän näkökulmasta tekohetkellä.⁹

2.5 Vamma-alue

Teonkuvausaineistossa oli miltei poikkeuksetta listattuna pahoinpitelystä aiheutuneet vammat suurimmaksi osaksi, jonka vuoksi väkivallan kohteena olleet kehon vamma-alueet olivat johdettavissa niistä suoraan. Kuten taulukosta näkee, vain yhdessä 359 tapauksesta vammojen alue ei ollut analysoitavissa teonkuvauksen perusteella. Jaottelu toteutettiin seuraavalla tavalla: pää (mukaan luettuna kaulan alue), torso, kädet (mukaan luettuna olka- ja käsivarret), sekä jalat (mukaan luettuna pakarat). Vamma-alueiden analysointi osoittaa esimerkiksi pään ja kaulan alueen erityisasemaa pahoinpitelyjen osalta. Muun ohella tai pelkästään pään alueelle kohdis-

⁹ HE 44/2002 vp.

tuneita pahoinpitelyitä tapahtui kaikkiaan 239, eli noin kaksi kolmasosaa kaikista pahoinpitelyistä.

Taulukko 2.3 Törkeiden pahoinpitelyjen kohteena olevat vamma-alueet kehossa 2019

Vamma-alue	Lukumäärä	%
N/A	1	0,28
Jalat	17	4,74
Kädet	20	5,57
Kädet ja jalat	2	0,56
Pää	71	19,78
Pää ja jalat	7	1,95
Pää ja kädet	25	6,96
Pää, kädet ja jalat	3	0,84
Pää ja torso	51	14,21
Pää, torso ja jalat	12	3,34
Pää, torso ja kädet	27	7,52
Pää, torso, kädet ja jalat	43	11,98
Torso	48	13,37
Torso ja jalat	6	1,67
Torso ja kädet	22	6,13
Torso, kädet ja jalat	4	1,11
Yhteensä	359	100,00

Lähde: Tilastokeskus

Kun tarkastellaan törkeitä pahoinpitelyitä, joissa väkivalta ei ole kohdistunut lainkaan pään tai kaulan alueelle voidaan huomata, että 120 tapauksesta jopa 111:ssä on käytetty teräasetta pahoinpitelyssä, eli jopa 92,5 prosentissa tapauksia. Tapaukset, joissa väkivallanteko on kohdistunut muulle alueelle kuin päähän, vain kolmessa, eli 2,5 prosentissa on käytetty nyrkiniskuja; potkimista ei puolestaan tilastoitu ollenkaan. Jos taas tarkastellaan tapauksia, joissa väkivalta on kohdistunut ainoastaan pään alueelle, 39,4 prosentissa tapauksista oli käytetty nyrkiniskuja ja vastaavasti 38 prosentissa tapauksista oli potkittu pään alueelle. Tämä osoittaa vahvasti pään alueen korostunutta suojelua pahoinpitelyrikoksissa, kun kehoon kohdistuneissa törkeissä pahoinpitelyissä on käytetty lähes aina ns. kättä pidempää tekovälinettä, kun taas päähän kohdistuneissa törkeissä pahoinpitelyissä ei nyrkin ja potkimisen lisäksi vaadita muuta tekovälinettä tunnusmerkistön täyttämiseksi. Tekovälineiden osalta tulee muistaa, että samaan kehonosaan on voitu tehdä väkivaltaa usealla tekovälineellä samassa tapauksessa, jonka vuoksi tekotapojen ja -välineiden määrä ylittää tapausten lukumäärän (359).

Taulukko 2.4 Törkeissä pahoinpitelyissä käytetty tekoväline vamma-alueiden mukaan 2019

Vamma-alue	Nyrkki	Potkiminen	Teräse	Kuristaminen	Vasara	Ampuma-ase	Mailat	Metalliasialot	Ilma-ase	Nyrkkirauta	Kaasusumutin
Torso, kädet, jalat	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0
Torso, kädet	1	0	22	0	1	0	0	0	0	0	0
Torso, jalat	0	0	4	0	0	1	0	0	0	0	0
Torso	1	0	47	0	0	0	0	0	1	0	0
Pää, torso, kädet, jalat	32	28	20	13	2	0	5	4	1	3	3
Pää, torso, kädet	19	13	14	5	2	0	2	4	0	1	2
Pää, torso, jalat	11	4	5	4	2	0	0	0	0	0	0
Pää, torso	38	34	19	7	0	0	1	5	1	1	1
Pää, kädet, jalat	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Pää, kädet	9	3	21	2	0	0	0	4	0	0	0
Pää, jalat	4	3	6	1	0	0	0	0	0	0	0
Pää	28	27	31	5	1	0	2	0	1	1	0
Kädet, jalat	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Kädet	0	0	20	0	0	0	0	0	0	0	0
Jalat	1	0	14	0	0	3	0	0	0	0	0
Yhteensä	146	113	228	38	8	4	10	18	4	6	6

Lähde: Tilastokeskus

2.6 Uhrin sukupuoli

Syyttäjän teonkuvauksessa operoidaan verrattain usein vain sukunimillä, sillä syytetyn ja asianomistajan tiedot tulevat ilmi jo haastehakemuksen yhteydessä. Sukupuolia ei yleensä mainita myöskään erikseen teonkuvauksessa. Näin ollen asianomistajan sukupuolen arviointi perustuu tässä – niissä tapauksissa, joissa se on mainittu – etunimien analysointiin yleisten suomalaisten nimikäytäntöjen mukaan. Sen vuoksi absoluuttista tarkkuutta asianomistajan todellisesta sukupuolesta tai sukupuoli-identiteetistä ei voida johtaa vain nimen perusteella, minkä vuoksi tilastoon tulee suhtautua pienellä varauksella.

Suurimmassa osassa tapauksia (288) asianomistajan sukupuoli arvioitiin nimikäytäntöjen mukaisesti mieheksi tai naiseksi. 71 tapauksessa etunimiä ei mainittu tai nimi oli muutoin hankalasti arvioitavissa, jolloin sille annettiin arvo N/A, tuntematon. Tuntemattomaksi jääneistä huolimatta analysoitu data antaa kokonaiskuvana selvennystä rikosten uhrien sukupuolijakaumasta, sillä yli neljässä viidestä teonkuvauksesta sukupuoli pystyttiin määrittelemään em. tavalla.

Tuntemattomat tapaukset poisluettuna neljä viidestä uhrista oli miehiä, kun taas yksi viidestä naisia. Tuntemattomaksi jääneet sukupuolet mukaan luettuna 64,4 prosenttia asianomistajista törkeissä pahoinpitelyissä oli miehiä, kun taas naisia oli 15,6 prosenttia. Näin ollen 19,8 prosenttia jäi varmuudella tuntemattomaksi. Yksi sekä mies-, että naisuhrin tapaus oli alun perin törkeä ryöstö, joka tuomittiin törkeänä pahoinpitelynä.

Taulukko 2.5 Uhrien sukupuolijakauma törkeissä pahoinpitelyissä 2019

Uhrin sukupuoli	Lukumäärä	%
Mies	231	64,35
Mies ja nainen	1	0,28
Nainen	56	15,60
N/A	71	19,78

Lähde: Tilastokeskus

2.7 Tekijöiden lukumäärä

Eräs kontekstuaalinen seikka, joka voidaan ottaa huomioon kokonaisarvostelussa arvioitaessa teon törkeyttä, on tekijöiden lukumäärä. Uhrin on huomattavasti vaikeampi puolustautua useampaa pahoinpitelijää vastaan. Vuoden 2019 langetetuissa törkeissä pahoinpitelyissä tekijöitä oli 1 – 4. Yli 81,5 prosentissa tapauksia törkeissä pahoinpitelyissä oli kuitenkin vain yksi tekijä, ja kahden tekijän tekemiä rikoksia oli 10 %.

Taulukko 2.6 Tekijöiden lukumäärä törkeissä pahoinpitelyissä 2019

Tekijöiden lukumäärä	Lukumäärä	%
N/A	1	0,28
1	293	81,62
2	36	10,03
3	16	4,46
3 tai 4	1	0,28
4	12	3,34

Lähde: Tilastokeskus

Mikäli tarkastellaan tekijöiden lukumäärää suhteessa uhrin sukupuoleen, voidaan huomata, että tapauksissa, joissa uhri oli nainen, jopa 98,2 %:ssa tapauksia tekijöitä oli vain yksi. Aineiston 56 tapauksesta siis vain yhdessä oli kaksi tekijää. Miesten osalta reilussa kolmessa neljästä tapauksesta tekijöitä oli yksi, eli jopa yhdessä neljästä oli kyse useamman tekijän samanaikaisesti tekemästä pahoinpitelystä. Tapauksissa, joissa uhrin sukupuoli jäi kokonaan tuntemattomaksi, n. 90 prosentissa oli yksi tekijä.

Taulukko 2.7 Tekijöiden lukumäärä, kun uhrina mies 2019

Tekijöiden lukumäärä	Lukumäärä	%
N/A	1	0,87
1	174	75,32
2	30	12,99
3	15	6,49
4	10	4,33

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 2.8 Tekijöiden lukumäärä, kun uhrina nainen 2019

Tekijöiden lukumäärä	Lukumäärä	%
1	55	98,21
2	1	1,79

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 2.9 Tekijöiden lukumäärä, kun uhrin sukupuoli tuntematon 2019

Tekijöiden lukumäärä	Lukumäärä	%
1	64	90,14
2	5	7,04
3	1	1,41
4	1	1,41

Lähde: Tilastokeskus

2.8 Erityishuomioita törkeistä pahoinpitelyistä

Erityisen tarkastelun kohteena olivat eri koventamisperusteiden soveltaminen, jotka on kirjattu rikoslain 6 luvun 5 §:ään, erityisesti rasistisen motiivin soveltaminen. Myös kunniaväkivalta ja tyttöjen ympärileikkaus, joka Suomessa on törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttävä teko, olivat erityisen tarkkailun kohteena aineiston analysoinnissa.

Aineistona käytettävästä syyttäjän teonkuvauksesta ei ilmennyt yhdenkään törkeän pahoinpitelyn syytteen kohdalla mainintaa ns. rasistisesta motiivista, joka on kirjattu koventamisperusteena rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohtaan, joka kuuluu kokonaisuudessaan: ”Rangaistuksen koventamisperusteita ovat: – – 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; – ”. Huomionarvoista on kuitenkin se, että väkivallanteon liittyessä rikoslain 6 luvun 5 §:n koventamisperusteista 2 kohdan mukaiseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen, oli tämä koventamisperuste tarpeen mukaan kirjattu erikseen myös syyttäjän teonkuvaukseen.

Suoran johtopäätöksen tekeminen rasistisen motiivin puutteesta teonkuvauksista ei välttämättä johda siihen, etteikö rasistista motiivia olisi voinut

olla taustalla jossakin tapauksessa. Toisaalta rasistiselle motiiville koventamisperusteena tulisi olla selkeää näyttöä jo rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vuoksi, joka ilmenee sekä perustuslain 8 §:ssä, että rikoslain 3 luvun 1 §:ssä. Ylipäänsä 6 luvun 5 §:n muitakaan koventamisperusteita ei törkeiden pahoinpitelyjen osalta mainittu teonkuvauksissa, lukuun ottamatta edellä mainittuja järjestäytyneen rikollisuuden osana tehtyjä törkeitä pahoinpitelyitä.

Toinen erityinen huomio, joka aineistosta kävi ilmi, oli silpomistapausten puuttuminen kokonaan tuomittujen törkeiden pahoinpitelyjen joukosta. Suomessa naispuolisten lasten ympärileikkaus, eli silpominen, on kiellettyä. Teko katsotaan Suomen oikeusjärjestyksessä törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttäväksi teoksi. Mikäli näitä tapauksia olisi ollut langetettujen päätösten seassa, olisivat ne tekotapansa puolesta tulleet syyttäjän teonkuvauksestakin esille niiden erityisluonteen vuoksi.

Kunniaväkivallasta ei ollut mainintaa erikseen syyttäjän teonkuvauksissa. Sen tulkinnassa tulee ottaa huomioon termin monitulkintaisuus, sekä sen puuttuminen nimenomaisena koventamisperusteena rikoslaista. Kuten rasistisen motiivin osalta todettiin, ei kunniaväkivallan puuttuminen teonkuvauksista suoraan tarkoita sitä, etteikö se olisi voinut toimia motiivina joissakin rikoksissa. Syyttäjän teonkuvauksineen perusteella tätä ei voitu kuitenkaan todeta.

3 Raiskaus ja törkeä raiskaus

3.1 Lainsäädännöllinen tausta

Seksuaalirikokset ovat kirjattu rikoslain 20 lukuun. Nykyisen muotonsa raiskauspykälä on saanut vuonna 2014, jolloin seksuaalirikoksia koskevaan rikoslain 20 lukuun tehtiin muutoksia.

Perusmuotoinen raiskaus on kirjattu 20 luvun 1 §:ään ja kuuluu kokonaisuudessaan:

”Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomitettava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan.

Jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetut teot, rikoksentehtäjä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Samoin tuomitaan se, joka muulla kuin 1 momentissa tarkoitetulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Mitä edellä tässä momentissa säädetään, ei sovelleta, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa.

Yritys on rangaistava.”

Seksuaalirikoksissa tarkoitettu sukupuoliyhteyden määritelmä on kirjattu 20 luvun 10 §:n 1 momenttiin: ”Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan tässä laissa sukupuolielimestä tehtävää taikka sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.”

Hallituksen esityksessä mainitaan puolustuskyvyttömyyden osalta seuraavaa: ”Puolustuskyvyttömyydellä tarkoitetaan sitä, että asianomainen henkisen tai ruumiillisen esteen vuoksi ei pysty joko lainkaan tai ainakaan merkittävästi estämään toisen menettelyä. Tahdottomuutta kuvataan toisen kyvyttömyydellä muodostaa ja ilmaista tahtoaan.”¹⁰

Tunnusmerkistössä mainittava pelkotila on puolestaan määritelty seuraavasti: ”Rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentissa mainitulla pelkotilalla tarkoitetaan sellaista pelon aiheuttamaa tilaa, joka lamauttaa puolustuskyvyn sen vuoksi, että uhattu pitää puolustautumista liian vaarallisena tai että hän ei pelkonsa vuoksi kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti. Esimerkiksi asuntoon murtautuva henkilö voi saada toisen sellaiseen pelkotilaan, jossa tämä alistuu vasten tahtoaan sukupuoliyhteyteen, vaikka nimenomaista uhkausta ei esitetäkään. Vastaavaan pelkotilaan voi joutua esimerkiksi toiselta autokyydin saanut henkilö tajutessaan kuljettajan olevan tilassa, jossa vähäisinkin vastustus voi johtaa väkivaltaan. Tällaisissa tapauksissa ei välttämättä edellytetä mitään pakottamistointa, vaan tekijä voi käyttää hyväkseen pelkotilaa.”

¹⁰ HE 216/2013 vp.

Seksuaalirikosten uudistustyö on ollut oikeusministeriössä työn alla, ja heinäkuussa 2020 se lähetettiin lausuntokierrokselle. Suurimpana yksittäisenä uudistuksena voidaan pitää raiskausrikosten tunnusmerkistön muuttamista suostumusperusteiseksi.¹¹ Kuitenkaan mahdollisen tulevan lakiuudistuksen vaikutuksia ei ymmärrettävästi voida nähdä vuonna 2019 tuomituissa raiskausrikoksissa.

Törkeän raiskauksen tunnusmerkistö on kirjattu seuraavaan, rikoslain 20 luvun 2 §:ään:

”Jos raiskauksessa

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi,
- 4) rikos tehdään erityisen raa’alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai
- 5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla

ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä raiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

Törkeän raiskauksen tunnusmerkistöön lisättiin 1 momentin 3 kohta ”kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi” vuonna 2014 seksuaalirikosten uudistamisen yhteydessä.¹²

3.2 Analysoitaviksi valitut muuttujat

Tässä selvitystyössä raiskausrikosten osalta kirjattiin seuraavat muuttujat rikoksista:

- a. uhrin sukupuoli
- b. tekopaikka
- c. tekijän ja uhrin välinen suhde

¹¹ Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:9 s. 109–117.

¹² HE 216/2013 vp.

- d. oliko uhri päihtynyt tai lääke- taikka huumausaineen vaikutuksen alaisena
- e. oliko uhri nukkumassa tai muussa tiedottomassa tilassa
- f. käytetty ylimääräinen väkivalta
- g. perusmuotoisten ja törkeiden raiskausten lukumäärä ja välinen suhde, sekä
- h. tekijöiden lukumäärä.

Raiskausrikostuomioiden tilastoissa huomioitavana seikkana tulee pitää mielessä se, että rikostuomioiden määrä ei ole suoraan verrannollinen suhteessa tapahtuneisiin raiskauksiin. Esimerkiksi vuoden 2019 tilastossa on tapaus, jossa on langetettu tuomio yhdestä törkeästä raiskauksesta, joka kuitenkin pitää sisällään syyttäjän mukaan vähintään sata erillistä tekokertaa vuosien saatossa. Tekijä ja uhri olivat aina samat. Toisaalta esimerkiksi toisen tapahtumasarjan erillisistä tekokerroista on jokaisesta langetettu erillinen tuomio (erillisiä tuomioita 23)¹³. Nämä ovat kaksi ääriesimerkkiä aineistosta, mutta auttavat ymmärtämään sen, että yksi rikostuomio voi pitää sisällään useampia eri tekokertoja, kun taas joissakin tapauksissa tekokerrat ovat eritelty.

3.3 Uhrin sukupuoli

Tilasto osoittaa sen, että miltei jokainen raiskauksen uhri on nainen. Vuonna 2019 langetettujen raiskaustuomioiden joukossa oli yksi tapaus, jossa uhrin sukupuoli oli mies. Tapauksessa törkeä raiskaus oli tapahtunut törkeän pahoinpitelyn yhteydessä. Analysoitaessa uhrin sukupuolta käytettiin sekä yleisiä nimikäytäntöjä, että sukupuolielimien nimitysten tulkintaa.

¹³ Tämä tapahtumasarja aiheuttaa vääristymää tilastoon, sillä jokaisella kerralla rikokset ovat olleet äärimmäisen samanlaisia tarkasteltavien muuttujien osalta (uhri nainen, tekijöitä yksi, seurustelukumppani, asunnossa, päihtynyt, nukkumassa, ei väkivaltaa, törkeä raiskaus). Tapahtumasarjaa ei voida kuitenkaan niputtaa yhdeksi, sillä se olisi vastoin selvitystyön tarkoitusta. Erilliset tekokerrat ovat ilmeisesti valokuva-tallenteiden vuoksi olleet eriteltävissä omiksi teoikseen.

Taulukko 3.1 Uhrin sukupuoli raiskausrikoksissa 2019

Uhrin sukupuoli	Tapausten lkm	%
Mies	1	0,47
Nainen	214	99,53

Lähde: Tilastokeskus

3.4 Tekopaikka

Raiskausrikoksissa tekopaikka oli miltei jokaisessa mainittu jollakin tasolla. Asuntoon on tässä tilastossa rinnastettu loma-asunnot, kuten mökki. Ravintolat pitävät sisällään myös baarit/yökerhot. Eräissä tapauksissa oli kyse pitempiaikaisista rikoksista, joissa ei ollut mahdollista erikseen eritellä tekopaikkaa. Näiden osalta tyydyttiin käyttämään ”useita” kuvaamaan tekopaikkaa. Jotkin teonkuvaukset olivat niin pelkistettyjä, ettei tekopaikka ollut millään tavalla tulkittavissa. Nämä tapaukset merkittiin omaksi ryhmäkseen N/A (not available).

Joissakin tapauksessa ei nimenomaisesti mainittu asuntoa, mutta olohuone, makuuhuone tai sänky yleensä viittaavat asunnossa oleviin huoneisiin tai huonekaluihin. Tästä huolimatta asuntojen määrä ei välttämättä kuvaa täydellisesti niiden määrää. Vaikka hotelleissa, laivalla tai muissa vastaavissa paikoissa tapahtuneissa raiskauksissa oli näistä paikoista maininta erikseen, ei se poissulje mahdollisuutta siitä, että joissain tapauksissa sänky olisi ollut muualla kuin nimenomaan yksityisasunnossa.

Nämä seikat huomioon ottaen valtaosa, yli kolme neljästä, rikoksesta tehtiin asunnossa. Muiden tekopaikkojen osalta esiin nousevat autoissa tehdyt raiskaukset 12 tapauksessa, joista yhdessä tekopaikkana on sekä asunto, että auto raiskauksen alkaessa autossa ja jatkuessa asunnossa. Raiskaus tehtiin yleisellä paikalla noin 3,3 %:ssa tapauksia. Tähän lukeutuivat mukaan lähinnä metsissä ja kaduilla tehdyt raiskaukset. Auto voi sinänsä sijaita yleisellä paikalla, mutta tilastoinnissa yleisellä paikalla sijainneissa autoissa tehdyt rikokset laskettiin vain autoissa tehdyiksi raiskauksiksi.

Taulukko 3.2 Tekopaikka tuomituissa raiskausrikoksissa 2019

Tekopaikka	Tapausten lkm	%
Yksityisasunto	167	77,67
Auto	11	5,12
N/A	10	4,65
Yleinen paikka	7	3,26
Liikehuoneisto	5	2,33
Ravintola	4	1,86
Useita	4	1,86
Laiva	2	0,93
Auto, Asunto	1	0,47
Hostelli	1	0,47
Hotelli	1	0,47
Lato	1	0,47
Moskeija	1	0,47
Yhteensä	215	100,00

Lähde: Tilastokeskus

3.5 Tekijän ja uhrin välinen suhde

Raiskausrikoksista poimittiin tekijän ja uhrin välinen suhde. Hyvin suuressa osassa tapauksia ei erikseen mainittu sitä, millainen suhde tekijällä ja uhrilla oli, jolloin johtopäätöstä ei voitu tehdä. Osassa tapauksia kuitenkin on huomattavissa se, että perhe- tai sukulaisuussuhteet usein mainittiin erikseen. Parisuhteista ei ollut kovin montaa mainintaa, joten niidenkin lukumäärä voi olla tilastoitua suurempi. Tilastossa tulee ottaa huomioon edellä esille tuotu tapah- tumasarja, jossa oli sama tekijä ja sama uhri 23 erillisessä törkeän raiskauksen tapauksessa. Jo tämä tuo yksin 23 lisää seurustelukumppaneiden lukumäärään.

Tämä huomioon ottaen seurustelukumppaneiden osuus on suurin erotet- tavissa oleva yksittäinen ryhmä. Yli 76 prosentissa tapauksia tekijän ja uh- rin välisestä suhteesta ei ole tietoa. Tuntemattomalla viitataan tässä täysin tuntemattoman ihmisen tekemään raiskaukseen, joskin sen osuus voi olla huomattavasti suurempi tulkinnallisten ongelmien vuoksi. Varmasti tai melko varmasti tuntemattoman henkilön raiskauksen uhriksi joutui 4,2 prosenttia uhreista, joka antaa aiheutta epäillä tiedon luotettavuutta. Myös- kin ero täysin tuntemattoman ja saman yön aikana pintapuolisesti tutustu- neen henkilön välillä on hiuksen hieno, joka aiheutti ongelmia tulkinnassa. Toisaalta jonkinasteinen tutustuminen on tilastoitua yleisempää, sillä suu- rin osa raiskauksista tapahtui yksityisasunnoissa. Vain hyvin harvassa tapa- uksessa tekijä tunkeutui entuudestaan tuntemattoman henkilön asuntoon.

Aviopuolisoiden osuus jäi 3,7 prosenttiin. Avioliitossa raiskaus on ollut kriminalisoitu 90-luvulta lähtien. Voi myös olla, että avioliitossa raiskauksen tunnusmerkit täyttäviä tekoja ei ilmoiteta eteenpäin viranomaisille yhtä herkästi kuin muita, vähemmän läheisten tai tuntemattomien tekemiä raiskauksia. Myös sukulaisten osuus raiskausrikoksissa voi olla todellista suurempi. Teonkuvausten perusteella näihin tapauksiin liittyy erimuotoisia kiristyskeinoja ja -menetelmiä, joilla uhri pyritään hiljentämään ja avunhakeminen estämään.

Kaiken kaikkiaan tekijän ja uhrin suhteesta ei saada luotettavaa kuvaa syyttäjän teonkuvauksista. Kerätyn tilastodatan käyttäminen on siis epäkäytännöllistä sen epätarkkuuden vuoksi.

Taulukko 3.3 Tekijän suhde uhriin raiskausrikoksissa 2019

Tekijän suhde uhriin	Tapausten lkm	%
N/A	164	76,28
Seurustelukumppani	25	11,63
Tuntematon	9	4,19
Aviopuoliso	8	3,72
Isä	3	1,40
Aviopuolison isä	1	0,47
Entinen seurustelukumppani	1	0,47
Isäpuoli	1	0,47
Puoliso	1	0,47
Setä	1	0,47
Sijaisvanhempi	1	0,47
Yhteensä	215	100,00

Lähde: Tilastokeskus

3.6 Päihtyneet ja nukkuvat uhrin

Selvityksessä tilastoitiin myös alkoholin ja/tai muun lääke- taikka huumausaineen vaikutuksen alaisten uhrien määrää. Varsinkin runsaan alkoholin nauttiminen tekee uhrin tahdonmuodostuksesta ja vastarinnasta normaalitilaa heikompa, jolloin uhri on avuttomassa tilassa. Huomioitava seikkana päihtymyksestä tulee huomata, että kuitenkin jokaisessa tapauksessa, joissa muun teonkuvauksen perusteella alkoholin nauttiminen on ollut todennäköistä, ei sitä erikseen mainittu. Näissä tapauksissa useimmiten käytettiin väkivaltaa muutenkin, jolloin väkivalta jo itsessään riittää täyttämään raiskauksen tunnusmerkistön. Päihtyneiden uhrien lukumäärää tarkastelemalla voidaan todeta, että uhreista yli 2/5 olivat teko- hetkellä päihtyneitä edellä mainitulla tavalla.

Taulukko 3.4 Päihtyneiden uhrien osuus raiskausrikoksissa 2019

Uhri päihtynyt	Tapausten lkm	%
N/A	3	1,40
Kyllä	93	43,26
Ei	119	55,35
Yhteensä	215	100,00

Lähde: Tilastokeskus

Nukkuvan henkilön osalta hallituksen esityksessä todetaan, että ”nukkuvan henkilö on puolustuskyvytön, vaikka hän ei ole alkoholin tai muiden huumaavien aineiden vaikutuksen alainen.” Tässä selvityksessä nukkuvaan henkilöön on rinnastettu mm. sammunut, tajuton tai huumaamalla tiedottomaan tilaan saatettu henkilö. Nukkuvaksi uhriksi laskettiin myös ne uhrit, jotka raiskauksen alkaessa olivat nukkumassa tai muussa tajuttomassa tilassa, mutta heräsivät kesken rikoksen. Tällä tavoin laskettuna nukkuvien osuus uhreista oli noin 36 %.

Taulukko 3.5 Nukkuvien uhrien osuus raiskausrikoksissa 2019

Uhri nukkumassa	Tapausten lkm	%
N/A	1	0,47
Kyllä	78	36,28
Ei	136	63,26
Yhteensä	215	100,00

Lähde: Tilastokeskus

Jos tarkastellaan tapauksia, joissa henkilö on ollut päihtynyt ja nukkumassa, voidaan huomata, että 80,8 prosentissa nukkuvan uhrin raiskauksista on uhri ollut samalla myös päihtynyt. Tapauksia, joissa uhri ei teonkuvausten perusteella ole ollut nukkumassa eikä juopunut, on 48,4 prosenttia kaikista tapauksista.

Taulukko 3.6 Sekä päihtyneiden, että nukkuvien uhrien osuus raiskausrikoksissa 2019

	Uhri juopunut			Yhteensä
	N/A	Kyllä	Ei	
Uhri nukkumassa	N/A	N/A	1	1
N/A				
Kyllä	1	63	14	78
Ei	2	30	104	136
Yhteensä	3	93	119	215

Lähde: Tilastokeskus

3.7 Tekijöiden lukumäärä

215 raiskauksen ja törkeän raiskauksen tuomioista 96,3 prosentissa tapauksia tekijöitä oli yksi. Kuudessa tapauksessa ei ole saatu toista tekijää kiinni tai tätä ei muuten esiintynyt tilastossa. Tämän ongelman kiertäminen tilastoinnissa osoittautui hankalammaksi kuin törkeissä pahoinpitelyissä. Enempää kuin kaksi tekijää ei ilmaantunut yhdestäkään tapauksesta.

Taulukko 3.7 Tekijöiden lukumäärä raiskausrikoksissa 2019

Tekijöiden lukumäärä	Tapausten lkm	%
1	207	96,28
2	8	3,72
Yhteensä	215	100,00

Lähde: Tilastokeskus

Jos raiskausrikoksia tarkastellaan törkeysperusteisesti tekijöiden lukumäärän mukaan, voidaan huomata, että vaikka törkeän raiskauksen tunnusmerkistössä on 1 momentin 2 kohdan mukaan ”Rikoksen tekevät useat –”, niin puolet kahden henkilön tekemistä raiskauksista katsottiin perusmuotoisen raiskauksen tunnusmerkit täyttäväksi, ei kuitenkaan törkeän tekemuodon. Tähän – kuten myös törkeisiin pahoinpitelyihin – liittyy samanlainen kontekstuaalinen kokonaisarviointi, jossa rikosta on kokonaisuutena arvioitujen pidettävä törkeänä. Törkeyden arvioinnissa tulee ymmärtää ero arkikie- len törkeyden ja juridisen törkeyden välillä. Se, että kaikkia seksuaalirikoksia pidetään arkikielessä törkeinä, ei tarkoita, että ne juridisesti arvioitaisiin te- koina törkeän tekemuodon tunnusmerkistön täyttäviksi teoiksi.

Raiskausrikokset törkeysasteittain tekijöiden lukumäärän mukaan:

Taulukko 3.8 Raiskausrikoksessa tekijöitä yksi 2019

Rikosnimike	Tapausten lkm	%
Raiskaus	149	71,98
Törkeä raiskaus	58	28,02
Yhteensä	207	100,00

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 3.9 Raiskausrikoksessa tekijöitä kaksi 2019

Rikosnimike	Tapausten lkm	%
Raiskaus	4	50,00
Törkeä raiskaus	4	50,00
Yhteensä	8	100,00

Lähde: Tilastokeskus

3.8 Väkivallan käyttö

Teonkuvausaineiston perusteella selvitettiin, kuinka monessa tapauksessa käytettiin jonkinasteista väkivaltaa. Tällaiseksi väkivallaksi katsottiin kaikki toiminta, johon sisältyi jonkinlaista fyysistä pakottamista, kuten uhrin pitäminen paikoillaan, vääntäminen, nostaminen, kääntäminen, lyöminen yms. Jos taas esimerkiksi uhri on ollut väkivallan pelon vuoksi tottelevainen, eikä fyysistä väkivaltaa ole käytetty, ei sitä ole otettu väkivaltana huomioon. Samoin nukkuvat tai erittäin juopuneet, jotka eivät tilansa vuoksi ole tehneet minkäänlaista vastarintaa, ovat katsottu tapauksiksi, joissa väkivaltaa ei ole käytetty. Kuitenkin tapaukset, joissa uhri ei ole tehnyt vastarintaa, mutta rikoksen aikana tekijä on päättänyt kohdistaa minkäänlaista väkivaltaa uhriin esimerkiksi läpsimällä, repimällä, lyömällä tai muulla vastaavalla tavalla, on katsottu sisältäneen fyysistä väkivaltaa.

Väkivaltaa käytettiin noin kolmessa viidestä tapauksesta.

Taulukko 3.10 Väkivallan käyttö raiskausrikoksissa 2019

Väkivalta	Tapausten lkm	%
Kyllä	131	60,93
Ei	84	39,07
Yhteensä	215	100,00

Lähde: Tilastokeskus

Kun tarkastellaan käytetyn väkivallan osuutta tapauksissa, joissa henkilö ei ole ollut nukkumassa tai muussa tiedottomassa tilassa, voidaan huomata, että seitsemässä kahdeksasta tapauksesta on käytetty väkivaltaa. Osuus on merkittävä ottaen huomioon, että väkivallan käyttäminen on vain osa raiskauksen tunnusmerkistöä, mutta ei vaadittava tunnusmerkistön täyttymiseksi. Mikäli seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksessa muutetaan raiskauksen määritelmä suostumusperusteiseksi, vaikuttaa se hyvin suurella todennäköisyydellä käytetyn väkivallan osuuteen hereillä olevien uhrien osalta.

Taulukko 3.11 Väkivallan käyttö raiskausrikoksissa, kun uhri ei ole ollut päihtynyt tai nukkumassa 2019

Väkivalta	Tapausten lkm	%
Kyllä	119	87,50
Ei	17	12,50
Yhteensä	136	100,00

Lähde: Tilastokeskus

4 Törkeä petos

4.1 Lainsäädännöllinen tausta

Törkeä petos kirjattiin rikoslakiin vuoden 1990 rikoslain uudistuksessa.¹⁴ Sitä ennen erillistä petoksen törkeää tekemuotoa ei rikoslaissa tunnettu, joskin ankarampi rangaistus oli mahdollinen tiettyjen edellytysten täyttyessä. Kuten törkeä pahoinpitely ja törkeä raiskaus, perustuu törkeä petos perusmuotoisen petoksen tunnusmerkistöön, joka on kirjattu rikoslain 36 luvun 1 pykälään:

”Joka, hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdystä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä, on tuomittava petoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Petoksesta tuomitaan myös se, joka 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa dataa syöttämällä, muuttamalla, tuhoamalla tai poistamalla taikka tietojärjestelmän toimintaan muuten puuttumalla saa aikaan tietojenkäsittelyn lopputuloksen vääristymisen ja siten aiheuttaa toiselle taloudellista vahinkoa. (13.6.2003/514)

Yritys on rangaistava.”

Törkeä petos on kirjattu saman luvun 2 pykälään:

”Jos petoksessa

1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä,

¹⁴ HE 66/1988 vp.

- 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuvaan vahinkoa,
- 3) rikos tehdään käyttämällä hyväksi vastuulliseen asemaan perustuvaa erityistä luottamusta tai
- 4) rikos tehdään käyttämällä hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa

ja petos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomittava törkeästä petoksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukau-
deksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.”

Törkeän petoksen kvalifiointiperusteita käsiteltiin hallituksen esityksessä vuonna 1988 rikoslakia uudistettaessa. Huomattavan hyödyn tavoittelussa ei ole kyse tosiasiallisen hyödyn saamisesta, vaan riittävää on sen tavoittelu petoksella.¹⁵ 2 kohdan mukaiseen aiheutettuun huomattavaan tai erityisen tuntuvaan vahinkoon taas katsotaan tosiasiallisesti aiheutettu vahinko, jonka määrä voi vaihdella uhreittain olosuhteiden mukaan. Hallituksen esityksessä linjataan, ettei tarkkoja markkamääräisiä rajoja voida esittää.

Nykyään perusmuotoisen ja törkeän petoksen välisessä rajanvedossa voidaan pitää lähtökohtana oikeuskäytäntöä. Hovioikeuden mukaan ”törkeän petoksen kvalifiointiperusteena olevan tavoitellun hyödyn määrän raja-arvo on noin 12.000 euroa –”¹⁶, joka koskee siis 1 momentin 1 kohdan tavoiteltua hyötyä, jonka ei tarvitse olla aktualisoitunut, vaan tavoittelu riittää kvalifiointiperusteen täyttymiseksi. Toisaalta korkein oikeus on tuoreemmassa tapauksessa KKO 2019:93 katsonut, että 10 000 ja 13 000 euron petoksia ei arvioida törkeiksi. Tarkkojen rajojen asettaminen olisi muutoinkin hallituksen esityksen linjauksen vuoksi vähintään epäilyttävää, mutta varmaa on esimerkiksi se, että tietyt seikat, kuten muiden kvalifiointiperusteiden täytyminen tapauksessa alentaa vaadittavaa euro määrää. Esimerkiksi 4 kohdan mukainen toisen erityisen heikon tilan hyväksikäyttö itsenäisenä kvalifiointiperusteena voi täytyä, vaikka taloudellinen vahinko ei ylittäisi viitteellistä euromäärää. Analysoitavana olevassa aineistossa esimerkiksi poliisiksi tekeytyminen on lisännyt teon moitittavuutta ja täten törkeysarviointia, kun kansalaisten poliisia kohtaan tuntemaa syvää luottamusta on käytetty hyväksi.

¹⁵ HE 66/1988 vp.

¹⁶ Helsingin hovioikeus: 2018:17.

4.2 Analysoitavat muuttujat

Tässä selvitystyössä poimittiin seuraavat muuttujat tapauksista:

- a. Asianomistaja/erehdytetty taho
- b. Osatekojen lukumäärä
- c. Tekotapa
- d. Vahinko euromääräisenä

Vuonna 2019 annettiin 452 langettavaa tuomiota törkeästä petoksesta. Yhteensä tapauksia oli 386, eli useassa tapauksessa oli useampi tekijä. Petosrikollisuus eroaa monesta muusta rikoksesta siinä, että tyypillisesti sama tai samat henkilöt tekevät useampia petoksia tai useita osatekoja ennen kiinnijäämistään. Osatekoja voi olla kymmeniä tai vastaavasti uhreja voi olla kymmeniä. Ammattimaiset ja järjestelmälliset petoskokonaisuudet eivät kuitenkaan välttämättä tarkoita järjestäytyneitä rikollisuutta sanan varsinaisessa mielessä, sillä rikosoikeudelliselle järjestäytyneelle rikollisuudelle on asetettu niin kansainvälisellä kuin kansallisella tasolla kriteereitä, jotka ilmenevät pääpiirteissään rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa. Silti on syytä tarkastella petosrikollisuudessa osatekojen määrää.

Saman rikoksen alaisuuteen lasketaan ajallisesti ja toiminnallisesti samat rikokset, eli tyypillisesti tekijä hakee monelta eri luotonantajalta lainoja toisen henkilön henkilötietoja ja verkkopankkitunnuksia käyttäen. Rikoksessa katsotaan usein syyllistytävän yhteen törkeään petokseen, vaikka tekijä olisi siis erehdyttänyt mahdollisesti 30 eri luottolaitosta toisen henkilötiedoilla. Tässä selvitystyössä erillisiksi osateokseen on laskettu saman rikoksen sisäiset erehdytykset, kuten eri luottoyhtiöt tai muut oikeushenkilöt taikka yksityishenkilöt. Mikäli taas henkilö on ensin erehdyttämällä saanut haltuunsa toisen verkkopankkitunnukset ja näiden avulla saanut lainaa tai luottoja, on kyseessä kaksi eri osatekoa, kun ensin on erehdytetty yksityishenkilöä luovuttamaan tunnukset ja näiden tunnusten avulla erehdytetty luotonantajaa. Osassa tapauksia toisen verkkopankkitunnusten haltuunsaantitapa on jäänyt teonkuvauksen perusteella tuntemattomaksi, jolloin varsinaista erehdyttämistä ei ole välttämättä tapahtunut, vaan kyse on voinut olla esimerkiksi perheenjäsenen tunnusten löytämisestä itsenäisesti.

4.3 Asianomistajat

Tarkasteltaessa törkeiden petosten asianomistajia, on jaottelu tehty seuraaviin kategorioihin:

- a. Kansaneläkelaitos (Kela)
- b. työttömyyskassa (sisältäen kaikki eri työttömyyskassat)
- c. muu julkinen elin (esim. Poliisi, kunta, kaupunki)
- d. luottolaitos (pankit, luottoyhtiöt, pikavippi- ja kuluttajaluottoyritykset)
- e. vakuutusyhtiö
- f. muu oikeushenkilö (kaikki muut yksityiset yritykset) ja
- g. yksityishenkilöt.

Veroviranomaisiin kohdistuvat petokset kuuluvat veropetosten alaan (RL 29 luku), kun taas vakuutuspetos (RL 36:4) on tarkkarajaisemmin rajattu petostyyppi. Nämä rikokset ovat omia rikoksiaan, eivätkä ole tässä selvitystyössä analysoitavana, minkä vuoksi Verohallinto ei ole törkeiden petosten asianomistajana, mutta vakuutusyhtiöt ovat.

Taulukosta voidaan huomata, että suurin osa törkeiden petosten asianomistajista on yksityishenkilöitä. Joko yksin tai yhdessä muiden kanssa yksityishenkilöt olivat asianomistajina 30,6 prosentissa tapauksia. Seuraavaksi suurimman ryhmän muodostavat luottolaitokset 28,5 prosentin osuudellaan kaikista tapauksista. Kansaneläkelaitos oli törkeän petoksen asianomistajana 17,9 prosentissa tapauksia, kun taas eri työttömyyskassat olivat 12,7 prosentissa tapauksia. Määrittelemättömiksi jäivät kolmen tapauksen asianomistajat teonkuvauksen suppeuden vuoksi. 61 tapauksessa (15,8 %) asianomistajana olivat yhdessä tai erikseen muu oikeushenkilö.

Taulukko 4.1 Törkeiden petosten asianomistajat 2019

Asianomistaja	Lkm	%	Kumulatiivinen	Kumulatiivinen
			lkm	%
N/A	3	0,78	3	0,78
Kela	69	17,88	72	18,65
Luottolaitos	74	19,17	146	37,82
Luottolaitos ja muu oikeushenkilö	8	2,07	154	39,90
Luottolaitos, muu oikeushenkilö ja yksityishenkilö	2	0,52	156	40,41
Luottolaitos ja yksityishenkilö	25	6,48	181	46,89
Muu julkinen elin	11	2,85	192	49,74
Muu oikeushenkilö	45	11,66	237	61,40
Muu oikeushenkilö, muu julkinen elin, luottolaitos ja yksityishenkilö	1	0,26	238	61,66
Muu oikeushenkilö ja yksityis- henkilö	5	1,30	243	62,95
Työttömyyskassa	49	12,69	292	75,65
Vakuutusyhtiö	9	2,33	301	77,98
Yksityishenkilö	85	22,02	386	100,00

Lähde: Tilastokeskus

4.4 Petostyyppi

Selvityksessä analysoitiin, millä tavalla petos tehtiin. N/A sisältää tuntemattomaksi jääneet tekotavat. Kelaan ja työttömyyskassoihin kohdistuneissa petoksissa oli lähes poikkeuksetta kyse palkkatulojen salaamisesta, jotka olisivat asiallisesti ilmoitettuna johtaneet sosiaali- ja työttömyystukien menettämiseen. Suurimmassa osassa törkeitä petoksia tekotapa oli poimittavissa teonkuvauksesta. Taulukossa tekotavat, jotka ovat merkitty tähdellä (*), tarkoittavat toisen henkilön henkilötietojen, luottokorttien jne. käyttämistä petoksessa.

Suurin yksittäinen tekotapa oli palkkatulojen salaaminen, jotka kohdistuivat miltei poikkeuksetta Kelaan ja työttömyyskassoihin – joinakin poikkeuksina vanhemmat petokset, joiden asianomistajina olivat eri kunnat tai kaupungit. Näitä oli lähes kolmasosa, 31,9 prosenttia kaikista törkeistä petoksista.

Toiseksi suurimman yksittäisen ryhmän muodostavat toisen henkilön verkkopankkitunnuksien käyttö petosrikoksissa. Verkkopankkitunnuksia kalasteltiin esimerkiksi puheluiden välityksellä, mutta tapa, jolla toisen verkkopankkitunnukset saatiin käyttöön, jäi epäselväksi suurimmassa osassa

tapauksia. Joissakin tapauksissa oli kyse perheenjäsenen verkkopankkitunnusten luvattomasta käytöstä, joka sekin täyttää petoksen tunnusmerkistön. Verkkopankkitunnuksia käytettiin yhteensä 86 tapauksessa, eli 22,3 prosentissa kaikista törkeistä petoksista. Toisen henkilön henkilötietoja käytettiin 15,8 prosentissa tapauksista. Henkilötietojen ja verkkopankkitunnusten käytössä noudatettiin teonkuvauksessa esitettyjen tietojen analysointia, jolloin muiden henkilötietojen käyttäminen ei välttämättä ole poissuljettua tapauksissa, joissa käytettiin teonkuvauksen mukaan ”vain” toisen henkilön verkkopankkitunnuksia.

Petoksellisia kauppoja tehtiin 17,6 prosentissa tapauksia. Kaupoissa vaihtokauppatavarat tai maksu jätettiin osittain tai kokonaan toimittamatta. Kyse on siis kaupasta oikeustoimena. Esimerkiksi osamaksukaupassa yhden erän maksaminen ja muiden maksamatta jättäminen katsotaan edelleen petokseksi.¹⁷

Taulukossa ’lainat’ ovat suurimmaksi osaksi yksityisten välisiä lainoja, joita lainanottajalla ei ole ollut tarkoitukseen maksaa takaisin. Luottolaitoksilta haettuja lainoja tai pikavippejä ei ole laskettu mukaan sen nimenomaisen eron tekemiseksi, milloin kyseessä on väärä henkilötietoja käyttäen tehty lainahakemus ja milloin henkilö on omissa nimissään erehdyttänyt toista lainaamaan tälle varoja. Näin ollen kyseisiä epärehellisiä lainoja oli kaikkiaan 7 prosentissa törkeitä petoksia. Lainan kaltaisia sijoituksia oli kuudessa tapauksessa (1,6 %). Tapauksissa haettiin yksityisiltä sijoittajilta sijoituksia yrityksiin erehdyttäen sijoittajia varojen todellisesta käyttötarkoituksesta.

Teonkuvausten perusteella ns. nettipetosten erittely osoittautui mahdottomaksi. Suurimmassa osassa tapauksia jätettiin kertomatta tarkemmat tiedot siitä, miten toisen henkilön henkilötiedot tai verkkopankkitunnukset saatiin haltuun petosta varten. Myöskään kaupoissa ei kerrottu erikseen siitä, olivatko osapuolet tavanneet kasvotusten kaupantekoa varten vai oliko sopimus solmittu muulla tavalla, esimerkiksi internetissä.

¹⁷ HE 66/1988 vp, s. 131.

Taulukko 4.2 Törkeiden petosten tekotapa 2019

Asianomistaja	Lkm	%	Kumulatiivinen	Kumulatiivinen
			lkm	%
N/A	19	4,92	19	4,92
Palkkatulojen salaaminen	123	31,87	142	36,79
Henkilötiedot*	25	6,48	167	43,26
Henkilötiedot* ja kauppa	2	0,52	169	43,78
Henkilötiedot* ja verkkopankki-tunnukset*	33	8,55	202	52,33
Kauppa	64	16,58	266	68,91
Kauppa ja laina	1	0,26	267	69,17
Kauppa ja väärennös	1	0,26	268	69,43
Laina	26	6,74	294	76,17
Luottokortti*	3	0,78	297	76,94
Maksukortti*	8	2,07	305	79,02
Sijoitus	6	1,55	311	80,57
Verkkopankkitunnukset*	53	13,73	364	94,30
Väärennös	19	4,92	383	99,22
Väärennös ja henkilötiedot*	1	0,26	384	99,48
Väärennös, kauppa	2	0,52	386	100,00

Lähde: Tilastokeskus

4.5 Aiheutettu taloudellinen vahinko

Yksi merkittävimmistä asioista petosrikollisuuden tulkinnessa on aiheutetun taloudellisen vahingon määrä, jonka vuoksi se ilmenee miltei poikkeuksetta teonkuvauksesta. Poikkeuksellisesti, mikäli todellista vahinkoa ei ole aiheutettu teon jäädessä ainoastaan oikeudettoman taloudellisen hyödyn tavoitteluksi, ilmoitetaan tämä määrä teonkuvauksessa. Analyysissä pyrittiin noudattamaan aiheutuneen taloudellisen vahingon määrää, joskin joissakin tapauksissa taloudellista vahinkoa ei ehtinyt juuri kertymään, kun petoksella saatu omaisuus saatiin takaisin tekijältä tämän jäädessä kiinni. Näissä tapauksissa päädyttiin käyttämään tavoitellun hyödyn määrää. Taulukkoon on eritelty taloudellisen vahingon määrä asianomistajittain selkeyttämään niiden välisiä mahdollisia eroja.

Kaikkiaan taloudellista vahinkoa aiheutettiin törkeillä petoksilla 14 420 551 euroa (josta pieni osa tosiasiallisesti toteutumaton em. tavoin). Euromääräisesti suurimman tappion kokivat ”muut oikeushenkilöt”, yhteensä 4,173 miljoonaa euroa. Suurimmista ryhmistä ne kokivat myös keskimäärin suurimman taloudellisen vahingon, liki 102 000 euroa. Samoin euromääräisesti

suurin yksittäinen törkeä petos kohdistui tähän ryhmään, 1,106 miljoonan euron taloudellisen vahingon aiheuttanut petos.

Yksityishenkilöt muodostivat euromääräisesti toiseksi suurimman luokan yhteensä 3,018 miljoonan taloudellisella vahingolla. Yksityishenkilöihin kohdistui myös euromääräisesti pienin törkeä petos, 500 euroa. Kyseessä on siis euromääräisesti hyvin pieni törkeä petos keskimääräisellä mittakaavalla, mutta kuten kappaleessa 4.1 kerrottiin, on esimerkiksi poliisiksi tekeytyminen erittäin moitittavaa, jolloin itse taloudellinen vahinko on toisijainen. Toisaalta yksityishenkilöihin kohdistui kaikista ryhmistä toiseksi suurin petos, 418 000 euron taloudellisen vahingon aiheuttanut petos.

Luottolaitoksille aiheutui yhteensä 2,36 miljoonaa euroa taloudellista vahinkoa, keskimäärin lähes 32 000 euroa. Huomattavaa on myös yhdessä luottolaitoksiin ja yksityishenkilöihin kohdistuneet törkeät petokset, joissa aiheutettiin yhteensä 1,08 miljoonan arvoiset taloudelliset vahingot. Vahingot jakautuivat molempien ryhmien kesken tapauskohtaisesti, joten summaa ei voida lisätä suoraan luottolaitosten tai yksityishenkilöiden summaan.

Kansaneläkelaitokseen ja työttömyyskassoihin kohdistuneet petokset olivat suhteellisen lähellä toisiaan sekä euromääräisesti, yhteensä 1,37 miljoonaa ja 1,19 miljoonaa, että keskiarvoltaan (19 900, 24 300). Molemmat tahot maksavat pienituloisille ja/tai työttömille tukia yksittäisinä kuukausittaisina erinä, joten maksimimäärät jäävät verrattain alhaisiksi verrattuna muihin asianomistajiin. Vuosienkin jälkeen petoksella saavutettu oikeudeton taloudellinen hyöty harvemmin ylittää yhteensä 50 000 euroa. Nykyään huomioitavana seikkana Kelan suhteen tulee muistaa tulorekisterin käyttöönotto, millä Kela näkee suoraan henkilön tulotiedot, jolloin petokselisesta tulojen piilottelusta on tullut hankalampaa kuin ennen vuotta 2019.

Taulukko 4.3 Törkeissä petoksissa asianomistajille aiheutettu vahinko 2019

Asianomistaja/ erehdytetty tah	Lkm	Keskiarvo	Min.	Max.	Summa (€)	N/A
Kansaneläkelaitos	69	19 908	3 602	60 506	1 373 639	0
Luottolaitos	74	31 883	3 330	129 578	2 359 310	0
Luottolaitos ja muu oikeushenkilö	8	16 816	9 451	29 572	134 529	0
Luottolaitos, muu oikeushenkilö ja yksityishenkilö	2	103 000	90 000	116 000	206 000	0
Luottolaitos ja yksityishenkilö	25	43 165	3 330	217 646	1 079 132	0
Muu julkinen elin	11	42 174	16 030	152 420	463 918	0
Muu oikeushenkilö	45	101 770	12 500	1 106 200	4 172 588	4
Muu oikeushenkilö, muu julkinen elin, luottolaitos ja yksityishenkilö	1	N/A	N/A	N/A	N/A	1
Muu oikeushenkilö ja yksityishenkilö	5	14 758	741	37 602	73 792	0
Työttömyyskassa	49	24 290	8 537	68 432	1 190 207	0
Vakuutusyhtiö	9	43 613	10 462	198 000	348 901	1
Yksityishenkilö	85	35 934	500	418 000	3 018 495	1
N/A	3	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Yhteensä	386				14 420 511	7

Lähde: Tilastokeskus

4.6 Osatekojen lukumäärä

Selvityksessä tarkasteltiin törkeiden petosrikosten osatekojen lukumääriä yksittäisissä rikoksissa. Kansaneläkelaitoksen osalta päädyttiin suurimmaksi osaksi selvittämään oikeudettomien tukimuotojen määrä, sillä teonkuvauksesta ei ollut mahdollista selvittää, kuinka monta kertaa tekijä oli jättänyt ilmoittamatta tulonsa tai ilmoittanut ne virheellisesti. Eli henkilön, joka on toistuvasti jättänyt palkkatulonsa ilmoittamatta Kelalle ja näin ollen saanut esimerkiksi yleistä asumistukea sekä toimeentulotukea, on huijannut lukumäärällisesti Kelaa kahdesti osatekojen osalta. Kuitenkin joissakin tapauksissa oli kyse siitä, että henkilö on saanut oikeudettomasti tukia kahden ajanjakson aikana niin, että välissä on ollut mahdollisesti kuukausia. Silloin on katsottu, että henkilö on näillä kahdella eri kerralla tehnyt useamman osateon, kun tekijä on aktiivisesti hakemuksia tehdessään erehdyttänyt Kelaa uudelleen. Osatekojen laskemisen suhteen

on siis melko vaikeaa muodostaa yhtä yleistä laskentatapaa. Näin ollen tilastoon tulee suhtautua pienellä varauksella.

Alla olevaan taulukkoon on koottu suurimpien asianosaisryhmien osalta osatekojen lukumäärä havainnollistamaan sitä, miten osatekojen lukumäärät vaihtelevat eri asianosaisryhmien välillä. Tällä tavoin tähän tilastoon on koottu 367 törkeän petoksen osatekojen lukumäärät. Näin ollen 19 tapausta ei ole mukana alla olevissa laskelmissa.

Kuten taulukosta ilmenee, olivat yhden osateon törkeät petokset reilusti yleisimpiä, jopa 211 tapausta 367:stä. Yksityishenkilöihin kohdistuneissa törkeissä petoksissa jopa 89,4 prosentissa rikos sisälsi vain yhden osateon, kun taas Kelaan kohdistuneissa tapauksissa vastaava lukema oli 29 prosenttia. Monet rikoksenteijät erehdyttivät Kela maksamaan useampaa sosiaalitukea samanaikaisesti, minkä vuoksi luku on huomattavasti pienempi kuin muiden osalta. Samoin luottolaitoksiin kohdistuneet petokset sisälsivät 71,6 prosentissa tapauksia useamman kuin yhden osateon. Työttömyyskassojen osalta yhden osateon rikosten määrä ylsi 81,6 prosenttiin, sillä työttömyyskassojen maksama työttömyystuki on käytännössä ainoa maksettava tukimuoto.

Luottolaitokset erottuvat muiden asianosaisryhmien joukosta myös siinä, että niiden osalta yli kolmen osateon petoksia oli 63,5 prosenttia tapauksista. Kuten aiemmin on jo todettu, monet tekijät päätyvät erehdyttämään useampaa luottolaitosta henkilöllisyydestään ja takaisinmaksukyvyystään, mikäli saavat toisen henkilön henkilötiedot ja verkkopankkitunnukset käyttöönsä. Samasta syystä asianomistajaryhmässä ”luottolaitos, yksityishenkilö” näkyy sama ilmiö, sillä usein kyse on juuri ensin yksityishenkilöä erehdyttäen verkkopankkitunnusten haltuun saamisesta, ja näiden avulla lainojen hakemisesta.

Osatekojen kannalta kaikkein laajimmassa tapauksessa on ollut 70 osatekoa, jossa asianomistajana on nimenomaan yksityishenkilö ja luottolaitoksia. Kuitenkin yli 20 osateon törkeitä petoksia oli vain 3,5 prosenttia, joten hyvin laajamittaiset tapaukset olivat suhteellisen harvinaisia.

Taulukko 4.4 Törkeiden petosten osatekojen lukumäärä asianomistajittain 2019

Osatekojen lkm		Kela	Luottolaitos	Luottolaitos ja yksityishenkilö	Muu julkinen elin	Muu oikeus- henkilö	Työttömyys- kassa	Vakuutus- yhtiö	Yksityis- henkilö	Yhteensä
N/A	Lkm	0	1	0	0	0	0	0	0	1
1	Lkm	20	20	1	8	39	40	7	76	211
2	Lkm	25	3	4	1	1	4	1	6	45
3	Lkm	16	3	4	1	0	2	0	2	28
4	Lkm	3	4	0	0	1	0	1	0	9
5	Lkm	3	1	0	0	0	0	0	0	4
6	Lkm	1	3	1	0	0	0	0	0	5
7	Lkm	1	3	0	0	1	0	0	1	6
8	Lkm	0	9	1	0	1	0	0	0	11
9	Lkm	0	3	0	0	0	0	0	0	3
10	Lkm	0	1	0	0	0	0	0	0	1
11	Lkm	0	1	1	0	0	1	0	0	3
12	Lkm	0	4	2	0	0	0	0	0	6
14	Lkm	0	3	1	0	1	0	0	0	5
15	Lkm	0	2	2	0	0	0	0	0	4
16	Lkm	0	0	1	0	0	0	0	0	1
17	Lkm	0	0	2	0	0	0	0	0	2
18	Lkm	0	3	1	0	0	1	0	0	5
19	Lkm	0	0	1	0	0	0	0	0	1
20	Lkm	0	1	2	0	0	0	0	0	3
21	Lkm	0	1	0	0	0	1	0	0	2

Osatekojen lkm	Kela	Luottolaitos	Luottolaitos ja yksityishenkilö	Muu julkinen elin	Muu oikeus- henkilö	Työttömyys- kassa	Vakuutus- yhtiö	Yksityis- henkilö	Yhteensä
22	Lkm	0	1	0	1	0	0	0	2
23	Lkm	0	1	0	0	0	0	0	1
26	Lkm	0	1	0	0	0	0	0	1
29	Lkm	0	1	0	0	0	0	0	1
30	Lkm	0	2	0	0	0	0	0	2
34	Lkm	0	1	0	0	0	0	0	1
47	Lkm	0	0	0	0	1	0	0	1
50	Lkm	0	1	0	0	0	0	0	1
70	Lkm	0	0	1	0	0	0	0	1
Yht.	Lkm	69	73	25	11	45	49	9	367

Lähde: Tilastokeskus

5 Yhteenveto

Selvitystyössä käytetyn Ritu-järjestelmän syyttäjän teonkuvausaineiston käyttö uhri- ja muun lisätiedon selvityksessä näyttää olevan hyödyllistä ja tarjoavan monipuolista uutta tietoa rikoksista tilastoitavaksi. Tutkimuksessa käytettiin tietoisesti kolmea hyvin erityyppistä rikosta, jotta teonkuvausaineiston monipuolisuus tulisi myös arvioitavaksi. Vaikka teonkuvausten pituus vaihtelee suuresti rikoksen mukaan, on niissä ainakin tässä tutkimuksessa käytettyjen rikosten osalta paljon relevanttia tietoa. Osittain tämä liittyy myös törkeiden tekemuotojen valintaan, kuten johdannossa kerrottiin.

Uhritietoa näyttäisi löytyvän parhaiten raiskausrikosten osalta, sillä uhrin tilaan ja ominaisuuksiin liittyvät seikat ovat raiskauksissa merkittävässä roolissa. Näistä sai poimittua suurimman määrän erilaisia muuttujia, vaikka osassa tulos jäikin epäselväksi, kuten tekijän ja uhrin suhde suurimmaksi osaksi. Silti tässä selvitystyössä saatiin muista muuttujista selvyys, kuten juopuneiden, tiedottomassa tilassa olevien ja väkivaltaa kokeneiden määrästä.

Törkeissä pahoinpitelyissä tekopaikan/uhriksi joutumisen tilanteen osalta on harvoin tarkkaa tietoa syyttäjän teonkuvauksessa, eli tilastoinnin kannalta se ei kunnolla sovellu tekopaikan analysointiin. Muita mielenkiintoisia muuttujia saa poimittua teonkuvausta analysoimalla, vaikkakin uhrin sukupuolen analyysissä tulee tukeutua nimikäytäntöihin. Havaintojen perusteella yleisin tekoväline on teräase, tekijöitä yksi ja uhrina mies.

Suurimpia hankaluuksia aiheutti törkeiden petosten analysointi. Osa-tekosten lukumäärästä ei aina ollut täyttä varmuutta, eikä yhtenäistä laskentatapaa saatu luotua petosten luonteiden monimuotoisuuden vuoksi. Aiheutetun taloudellisen vahingon määrän ja petoksella tavoitellun oikeudettoman edun määristä ei saatu myöskään täysin yhtenäistä tilastoa. Nämä kaksi olisi voitu erottaa omiksi muuttujikseen, mutta syyttäjän teonkuvauksessa ei yleensä mainittu erikseen molempia, sillä se ei ole välttämättä edes rikosoikeudellisesti relevanttia – varsinkin, jos summat ovat samat. Näin ollen päädyttiin ratkaisuun, jossa vain hyvin poikkeuksellisesti tilastoitiin tavoiteltu summa aiheutetun taloudellisen vahingon sijaan.

Myöskin petostyyppi oli osaltaan hankalasti analysoitavissa tapauksissa, joissa oli käytetty henkilötietoja ja verkkopankkitunnuksia. Kaikissa teonkuvauksissa ei mainittu erikseen näitä, vaan joissakin mainittiin pel-

kästään henkilötiedoista ja joissakin pelkästään verkkopankkitunnuksista. Tulkinnaassa pitäydyttiin syyttäjän kirjaamissa tiedoissa, sillä tulkintaa ei voitu viedä liian pitkälle, ettei se aiheuttaisi poikkeamaa todenmukaisuudesta. Parhaiten syyttäjän teonkuvauksesta selvisi asianomistaja törkeiden petosten osalta. Vaikka Kansaneläkelaitos oli vuoden 2019 ratkaisuissa yksi suurimmista asianomistajaryhmistä, ei se sitä välttämättä enää ole pian tulorekisterin käyttöönoton myötä. Tällä Kela saa reaaliaikaisesti tiedon henkilön virallisista tuloista, jolloin sen osuus erityisesti törkeistä petoksista tulee todennäköisesti pienentymään. Kaiken kaikkiaan vaikuttaisi siltä, että syyttäjän teonkuvauksesta saa vähiten ja epävarmemmin uutta tietoa talousrikollisuuden osalta – ainakin jos vertaa väkivaltarikollisuuteen tai seksuaalirikollisuuteen.

Tämän selvitystyön tulokset auttavat selkeyttämään rikollisuuden piirteitä ja havainnollistamaan sitä, miten erilaisia rikoksia tehdään. Tulosten avulla voitaisiin tulevaisuudessa vertailla esimerkiksi raiskausrikoksissa väkivallan käyttöä, jonka merkitystä rikostunnusmerkistön täyttymisessä on tarkoitus vähentää seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksessa. Toisaalta voidaan myös nostaa esille pään alueen korostunutta suojeluintressiä pahoinpitelyissä, joka selviää käytännön tasolla tarkastelemalla käytettyä tekotapaa ja -välinettä sekä vamma-aluetta.

Tilastokeskus

ISSN 2323–1998

= Työpaperi

ISBN 978–952–244–665–7 (pdf)

www.tilastokeskus.fi

www.facebook.com/Tilastotohtori

www.twitter.com/tilastokeskus